

YETİŞKİN BİREYLERDE ÖLÜM ALGISININ MANEVİ İYİ OLUŞ ÜZERİNE ETKİSİ

Didem AYHAN¹, Hilal SEKİ ÖZ^{2*}

¹Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, 10200, Bandırma, Balıkesir, Türkiye

²Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, 40100, Kırşehir, Türkiye

Özet: Küreselleşen dünyada insanlığın iç huzura ve özün değerine duyduğu ihtiyaç, manevi iyi oluş kavramının önemini artırmıştır. Tanımlayıcı tipte yapılan bu araştırma ile ölüme verilen anlamın manevi iyi oluşa etkisini incelemek amaçlanmıştır ve 523 yetişkin birey araştırmaya katılmıştır. Veriler Sosyodemografik Veri Formu, Ölümün Kişisel Anlamları Ölçeği ve Manevi İyi Oluş Ölçeği ile çevirim içi olarak toplanmıştır. Yapılan lojistik regresyon analizinde manevi iyi oluş puanının yordanmasında Yok Olma faktörü puanındaki bir puanlık artış 0,91 kat, Ölüm Sonrası Hayat faktörü puanındaki bir puanlık artış 1,38 kat, yaştaki bir birimlik artış 1,06 kat artış sağlamaktadır. Ayrıca çalışanlarda çalışmayanlara göre manevi iyi oluş 1,66 kat artmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre ölümden sonra hayatın varlığına inanmanın, ileri yaşın ve çalışmanın manevi iyi oluşu artırdığı, ölümü yok olma olarak algılamamanın manevi iyi oluşu azalttığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Manevi iyi oluş, Ölüm, Ölüm algısı, Yetişkin bireyler

The Effect of Perception of Death on Spiritual Well-Being in Adults

Abstract: In the globalizing world, humanity's need for inner peace and the value of the self has increased the importance of the concept of spiritual well-being. In this descriptive study, it was aimed to examine the effect of the meaning given to death on spiritual well-being and 523 adult individuals participated in the research. Data were collected online using the Sociodemographic Data Form, the Personal Meanings of Death Scale, and the Spiritual Well-Being Scale. In the logistic regression analysis, a one-point increase in the Extinction factor score was 0.91 times, a one-point increase in the Life After Death factor score was 1.38 times, a one-point increase in the spiritual well-being score unit increase provides an increase of 1.06 times. In addition, moral well-being increases 1.66 times in employees compared on on-workers. According to the results of the research, it can be said that believing in the existence of life after death, advanced age and working increase spiritual well-being, and perceiving death as extinction reduces spiritual well-being.

Keywords: Spiritual well-being, Death, Perception of death, Adult individuals

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, 40100, Kırşehir, Türkiye

E mail: hilalseki@hotmail.com (H. SEKİ ÖZ)

Didem AYHAN <https://orcid.org/0000-0001-6687-6564>

Hilal SEKİ ÖZ <https://orcid.org/0000-0003-2228-9805>

Gönderi: 27 Nisan 2022

Received: April 27, 2022

Kabul: 16 Mayıs 2022

Accepted: May 16, 2022

Yayınlanma: 01 Eylül 2022

Published: September 01, 2022

Cite as: Ayhan D, Seki Öz H. 2022. The effect of perception of death on spiritual well-being in adults. BJS Health Sci, 5(3): 424-429.

1. Giriş

Ölümü anlamlandırma ve yaşam amacını bulma maneviyat kavramı içinde yer alan önemli değerlendirmelerdir. Maneviyat, insanın daha genel bir yaşam amacı olmasını, evrenin anlamını ve kainattaki yerini bilmesini, yaşamın anlamına yönelik eylemlerini ve inançlarını kapsamaktadır (Bannink, 2017). Küreselleşme ile birlikte hızla değişen ve dönüşüm yaşayan dünyaya uyum sağlayamayan ve ruhsal boşluğa düşen insanlığın, iç huzura ve özün değerine duyduğu ihtiyaç manevi iyi oluş kavramının önemini artırmıştır (Acar, 2014). Manevi iyi oluş, üstün bir güce inanıp o güce bağlanmayı, yaşamda bir anlama ve güçlü bir değer sistemine sahip olmayı, bu doğrultuda ilişkiler kurmayı içerir (Mahdian ve Ghaffari, 2016). Manevi iyi oluşu zayıf olan bireylerin umutsuzluk, anlamsızlık ile birlikte madde kötüye kullanımı (Doğan, 2019), depresyon ve kaygı bozuklukları gibi ruhsal sorunlar yaşadığı, karşılaştıkları sorunlarla etkili baş

etmede yetersiz kaldığı, intihara kadar gidebilen sonuçları olduğu bildirilmektedir (Gaskin-Wasson ve ark., 2018). Manevi iyi oluşu yüksek bireylerin ise yaşamda anlam bulma, umutlu olma, kendine güvenme, yaşamından memnun olma, kriz yaratan ya da travmatik olaylarla daha güçlü mücadele etmeleri nedeniyle psikolojik ve ruhsal yönden daha sağlıklı oldukları vurgulanmıştır (Halil ve Kardeş, 2017). Manevi iyi oluşu yüksek bireyler üstün bir gücün varlığına inandığında başlarına gelen zorlu durumları yapıcı bir deneye dönüşürme eğilimi içinde olurlar, bu durumun da baş etmelerine ve iyi hissetmelerine katkı sağladığı belirtilmiştir (Uğurluoğlu ve Erdem, 2019).

Maneviyat içinde yer alan bir diğer kavram ise ölüme atfedilen anlamdır. Yaşamın kaçınılmaz bir parçası olan ölüm, her insanın başına gelen eşitlikçi gerçeği ve bilinmeyene duyulan korkuyu temsil eder. Varoluş halinin nitelik ve nicelik olarak biçim değiştirmesi şeklinde tanımlanan ölüm göreceli bir algı olup, bireylerin ölüme

yükledikleri anlamlar doğrultusunda duygu ve davranışlarını etkiler (Badur, 2010). Bazı bireyler için ölüm acı duyma, bedenini kaybetme, yok olma, yalnız kalma gibi bir sonu çağrıştırırken, bazıları için ölümden sonra hayatın varlığı ile bir başlangıcı ifade edebilir (Erdoğan ve Özkan, 2007). Bireyler ölümün başka bir hayata geçiş olduğuna inansın ya da inanmasın, ölüm evrensel bir gerçektir ve bireyler için kaygı veren bir bilinmezliktir. Ölümün karşısında bir kavram gibi duran “yaşam” ise ölümden önceki mücadeleyi barındıran süreci kapsar. Bireylerin nasıl yaşadığı ve nasıl öldüğü birbiri ile bağlantılı olmakta, bir ömrün nasıl yaşandığı sorusuna verilen cevap, ölüme hazır olma yönünden değer kazanmaktadır (Seki Öz ve Kargın, 2020). Bu bakış açısı ile anlamlı bir yaşam, başarılı ve rahat bir ölüme katkı sağlamaktadır.

Salgınlar ve doğal afetler gibi büyük kitleleri etkileyen travmatik yaşam olayları doğası gereği beklenmedik ölümlerin yaşanması ve etki gücüyle ölümün varlığını hatırlatır, ölümün kaçınılmazlığı ile yüzleşmeyi zorunlu kılar. COVID-19 pandemisi ile dünya yeni bir küresel salgınla mücadele etmek zorunda kalmış, bu salgın iki yıllık süreçte 6.099.380 insanın ölümüne yol açmıştır (WHO, 2022). Bu durum ölümü güncel bir konu haline getirmiş, salgının etkisiyle her gün bildirilen ölüm olguları, yakınlarını kaybetme gibi deneyimler ile ölümün varlığı daha görünür bir hal almıştır. İnsanlık ölümle ilgili bilinmezlikle ölüme yönelik düşüncelerini bilinçaltına bastırarak (Yalom, 2020) ve ölümü başkalarının başına gelen bir olgu olarak kabul ederek baş edebiliyorken (Gashi, 2021), pandemiyle birlikte ölümün her an gerçekleşebileceği gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu beklenmedik sürecin getirdiği belirsizlik bireylerin yaşadığı ruhsal sorunları artırarak maneviyat, manevi iyi oluş ve manevi bakım gibi kavramlarını ön plana çıkarmıştır.

Literatür incelendiğinde manevi iyi oluş ve ölüm algısına yönelik çalışmaların olduğu, ancak bu çalışmaların sıklıkla manevi bakım bağlamında hasta bireyler ile yapıldığı dikkat çekmektedir (Amirmohamadi ve ark., 2017; Gültekin, 2018; Kavalalı-Erdoğan, 2019; Öner, 2021). Koruyucu ve geliştirici ruh sağlığı girişimlerinin planlamasında herhangi bir hastalığa sahip olmayan bireylerin de incelenmesi ve bu doğrultuda durumun tanımlanması Kovid-19 pandemisiyle birlikte önem kazanmıştır. Bu nedenle bu çalışmada yetişkinlerin ölüm algısının manevi iyi oluş üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu sayede özellikle sağlık ve sosyal hizmet alanlarında yardım sunan meslekler için bu iki soyut kavramın birbirine olan etkisi ortaya konarak, uygun yaklaşımların geliştirilmesine fırsat sunulacaktır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Araştırma Tasarımı

Kesitsel türde tanımlayıcı olarak gerçekleştirilen bu araştırmanın örneklemini 18-65 yaş arası kişiler oluşturmaktadır. Örneklem hesaplaması G* Power programı kullanılarak yapılmıştır. Cohen (1988)

regresyon analizi için etki büyüklüğünü değerlerini $0,02 \leq f^2 < 0,15$ değeri için küçük etki, $0,15 \leq f^2 < 0,35$ değeri için orta etki, $0,35 \leq f^2$ değeri için ise geniş etki şeklinde ifade etmiştir. Cohen değerleri referans alınarak lojistik regresyon için örneklem büyüklüğü hesaplaması yapılmıştır. Orta etki büyüklüğü değeri 0,25 alınarak tip I hata 0,05, tip II hata 0,20 (%80 güç) ile örneklem sayısı 488 olarak bulunmuştur. Araştırmaya dahil olma kriterleri olarak, 18-65 yaş aralığında olmak, Türkçe okuyup anlama ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmak belirlenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan çevrim içi bir anket linki ile olasılıksız örnekleme yapılarak, Haziran-Ekim 2021 tarihleri arasında toplamda 532 kişiye ulaşılmıştır. Veri temizliği yapılarak yaş grubuna uymayan ve ölçek maddelerine mükerrer giriş yapan kişilerin verileri silinerek 523 kişi araştırmaya dahil edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Sosyo-demografik veri formu

Araştırmacılar tarafından oluşturulan bu form yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durumu, çalışma durumu, yaşadığı yer ve Kovid-19 geçirme durumunu vb. inceleyen 8 sorudan oluşmaktadır.

2.2.2. Ölümün kişisel anlamları ölçeği (ÖKAÖ)

Cicirelli (1998) tarafından ölüme atfedilen anlamları yani ölüm algısını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 2005 yılında Koçanoğlu (2005) tarafından yapılmıştır. Ölümün Kişisel Anlamları Ölçeği “Yok Olma”, “Ölüm Sonrası Hayat” ve “Motivasyon/Geride Anlamlı Şeyler Bırakmak” olmak üzere 3 alt boyut ile 15 maddeden oluşan 5’li Likert tipi cevaplama seçeneği içeren bir ölçektir. Alt boyutlardan elde edilen yüksek puan, bireylerin ölüme verdiği anlamı ifade etmektedir. Koçanoğlu’nun (2005) çalışmasında Ölümün Kişisel Anlamları Ölçeği’nin, Yok Olma alt boyutu Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,78, Motivasyon/Geride Anlamlı Şeyler Bırakma Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,72, Ölüm Sonrası Hayat Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,82 olarak bulunmuştur.

2.2.3. Manevi iyi oluş ölçeği (MİÖÖ)

Ekşi ve Karadağ tarafından 2017 yılında geliştirilen ölçek 5’li Likert tipte cevaplama seçeneği içeren 29 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 3 boyut üzerinden değerlendirilebileceği gibi toplam puan üzerinden de değerlendirilebilmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça manevi iyi oluşun arttığı söylenebilir. Geliştirme çalışmasında ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık kat sayısı 0.886 olarak bulunmuştur.

2.3. İstatistik Analizi

Bu araştırma verilerinin analizi SPSS 23.0 programı ile yapılmıştır. Öncelikle kategorik olan demografik verilerin sayı yüzde dağılımları, sürekli değişkenlerin ise minimum-maksimum değerleri ile ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Ölçeklerin iç tutarlık kat sayıları Cronbach Alpha ile değerlendirilmiş olup, toplam puanlar arası ilişkiler de korelasyon katsayılarıyla incelenmiştir.

Katılımcıların manevi iyi oluş düzeylerinin yordanması için ise lojistik regresyon analizine başvurulmuştur.

3. Bulgular

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında; %65,8'inin kadın, %57,2'sinin evli, %54,7'sinin üniversite mezunu, %70,2'sinin gelir durumunun orta olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %53,9'u il merkezinde yaşamakta, %59,8' i gelir getiren bir işte çalışmaktadır. Katılımcıların %24'ünün ise KOVİD-19 enfeksiyonu geçirdiği görülmektedir (Tablo 1).

Kullanılan ölçeklerin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları Yok Olma faktörü için 0,843, Ölüm Sonrası Hayat faktörü için 0,760, Motivasyon/Geride Anlamlı Şeyler Bırakmak faktörü için, 0,832, Manevi İyi Oluş Ölçeği için ise 0,885 olarak bulunmuştur. Sürekli değişkenlerin ortalama puanları ise Yok Olma faktörü için 17,34±5,06, Ölüm Sonrası Hayat faktörü için 11,45±2,79, Motivasyon/Geride Anlamlı Şeyler Bırakmak faktörü için, 23,80±6,01, Manevi İyi Oluş Ölçeği için 120,41±14,67 ve yaş değişkeni için ise 34,36±12,16 olarak bulunmuştur (Tablo 2). Toplam puanlar arasında yapılan çoklu korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde kat sayıların

0,015 ile 0,406 arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 2). Manevi İyi Oluş Ölçeği ortalama puanı esas alınarak ortalama puanın altı düşük, üstü yüksek olmak üzere iki kategori oluşturulmuş, sonra da manevi iyi oluş durumu çoklu lojistik regresyon analizi ile yordanmıştır. Nicel sürekli bağımsız değişkenler olarak Ölümün Kişisel Anlamları Ölçeği faktör puanları ve yaş, kategorik bağımsız değişkenler olarak da cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu, gelir getiren bir işte çalışma ve KOVİD-19 enfeksiyonu geçirme durumu değişkenleri alınarak Wald İleriye Doğru (Forward Wald) yöntemiyle çoklu lojistik regresyon modeline eklenmiştir. Yapılan analiz sonucunda modele, Yok Olma ve Ölümünden Sonra Hayat faktörü, yaş ve çalışma durumu girerken diğer değişkenler model dışında kalmıştır. Sonuçlara göre model-veri uyumunu değerlendiren Hosmer ve Lemeshow testine göre model uyumlu çıkmıştır (χ^2 HL (8)=3,654; P=0,887). Nagelkerke sözde (Nagelkerke pseudo) R² değerine göre oluşturulan model toplam varyansın %30,9'unu açıklamaktadır. Şans eseri doğru sınıflandırmanın orantılı yüzdesine (%56,1) oranla artış %16,5'dir. Bu artış oranıyla genel isabet oranı %72,6 olarak belirlenmiştir. Manevi iyi oluşu düşük olan grup için %65,1, yüksek olan grup için %78,5 doğru tahmin oranları bulunmuştur.

Tablo 1. Sosyodemografik değişkenlerin dağılımları

Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Erkek	179	34,2
	Kadın	344	65,8
Medeni durum	Bekar	224	42,8
	Evli	299	57,2
	İlkokul- Orta Okul	38	7,3
Eğitim durumu	Lise	135	25,8
	Üniversite	286	54,7
	Lisansüstü	64	12,2
Yaşanılan yer	İl	282	53,9
	İlçe	241	46,1
	Düşük	65	12,4
Gelir durumu	Orta	367	70,2
	İyi	91	17,4
Gelir getiren bir işte çalışma durumu	Çalışan	313	59,8
	Çalışmayan	210	40,2
KOVİD-19 enfeksiyonu geçirme durumu	Evet	136	24,0
	Hayır	387	76,0
Toplam		523	100,0

Tablo 2. Ölçeklerin betimleyici istatistikleri, iç tutarlık ve korelasyon katsayıları

	Alfa	Min-Maks	Ort.	SS	1	2	3	4	5
1. ÖKAÖ-Yok olma	0,843	5-25	17,34	5,06					
2. ÖKAÖ-Ölüm sonrası hayat	0,760	3-15	11,45	2,79	0,065				
3. ÖKAÖ-Motivasyon/ Geride Anlamlı şeyler bırakmak	0,832	7-35	23,80	6,01	0,300**	0,567**			
4. Yaş	-	18-67	34,36	12,16	0,133**	0,009	-0,072		
5. Çalışma durumu	-	-	-	-	-0,015	0,089*	0,089*	-0,406**	
6. Manevi iyi oluş ölçeği	0,885	39-145	120,41	14,67	-0,078	0,398**	0,153**	0,326**	-0,198**

Tablo 3. Manevi iyi oluş gruplarının yordanması için çoklu lojistik regresyon analizi sonucu

	B	s.h.	Wald	s.d.	P	Exp(B)	%95 G. A. Exp(B)
Yok olma	-0,098	0,02	20,16	1	0,000	0,91	0,869-0,946
Ölüm sonrası hayat	0,324	0,04	58,54	1	0,000	1,38	1,272-1,502
Yaş	0,05	0,01	35,41	1	0,000	1,06	1,040-1,080
Çalışma durumu	0,50	0,23	4,95	1	0,026	1,66	1,062-2,588
Sabit	-3,98	0,64	38,49	1	0,000	0,02	
Nagelkerke sözde R ²	0,309						

Wald testi, bağımsız değişkenler olarak Yok Olma faktörü puanının (χ^2 Wald (1)=20,16; P<0,001), Ölüm Sonrası Hayat faktörü puanının (χ^2 Wald (1)=58,54; P<0,001), yaşın (χ^2 Wald (1)=35,41; P<0,001) ve çalışma durumunun (χ^2 Wald (1)=4,95; P<0,001) manevi iyi oluş düşük ve yüksek gruplarından birine düşmenin istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğunu göstermiştir (Tablo 3).

4. Tartışma

Bu çalışmada manevi iyi oluşun yordayıcıları olarak sosyodemografik değişkenler ve ölüm algısının ölçümleri alınmıştır. Böylece çalışmaya katılan kişilerin manevi iyi oluşunun ölüme verilen anlamlardan hangileriyle yordandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Ölüm algısının yanı sıra yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, ekonomik durum ve çalışma durumu değişkenlerinin de manevi iyi oluşa etki edip etmediği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar çalışmaya alınan kişilerin, yordayıcı bağımsız değişkenler kümesinin manevi iyi oluş durumu düşük ve yüksek grupları %72,6 genel isabet oranıyla ayırdığını ve en baştaki tahmini sınıflandırma oranını %16,5 arttırdığı görülmüştür. Wald testi sonuçlarına göre manevi iyi oluş puanının yordanmasında bağımsız değişkenler olarak önem sırasına göre Yok Olma faktörü puanındaki bir puanlık artış 0,91 kat (%95 G.A. = 0,869-0,946), Ölüm Sonrası Hayat faktörü puanındaki bir puanlık artış 1,38 kat (%95 G.A. = 1,272-1,502), yaştaki bir birimlik artış 1,06 kat (%95 G.A. = 1,040-1,080) artış sağlamaktadır. Ayrıca çalışanlarda çalışmayanlara göre manevi iyi oluş 1,66 kat (%95 G.A. = (%95 G.A. = 1,062-2,588) artmaktadır.

Manevi iyi oluş kavramı insan yaşamında bir anlam bulmasıyla ve üstün bir güçle ilişki kurmasıyla ilişkili bir kavramdır. Araştırma bulgusu olan ölümden sonra hayata yönelik anlam arttığında, manevi iyi oluş artmakta; ölüme bir yok olma anlamı yüklemenin ise manevi iyi oluşu olumsuz etkilediği görülmüştür. Ölüm bilinmezlikleri ve kaygıyı içinde barındıran karmaşık bir olgudur, ölüme ve ölümden sonraki hayata yönelik en doyumsuz açıklamalar ise dinler tarafından sağlanmaktadır. Literatür incelendiğinde din değişkeninin ve dolayısıyla ölümden sonra hayatın varlığına inanmanın ölüm kaygısını hafifletmede etkili olduğunu gösteren araştırmalar olduğu görülmektedir (Richardson ve ark., 1983; Roff ve ark., 2002; Falkenhain ve Handal, 2003; Tanhan, 2007; Şahin, 2016). Manevi iyi oluşun dinsel iyilik ve varoluşsal iyilik

hali olarak iki alt boyutu tanımlanmıştır. Dinsel iyilik hali insanın üst varlıkla ilişkisinde manevi yaşamında hissettiği doyum, memnuniyet ve tatmin olarak açıklanmıştır (Acar, 2014). Dolayısıyla bir dini tercih eden bireyler hayatının anlamını oluşturup, hayata daha özgüvenli bakabilir, ölümden sonra yaşamın farklı boyutta olsa da devam edeceği düşüncesi, yaşamı daha anlamlı hale getirebilir ve bu bakış açısı bireylerin manevi iyi oluşlarını artırabilir. Ölümü yok olma durumu olarak değerlendiren bireyler için de benzer şekilde, ölüm sonrası süreci bir yokluk, bitiş, kaybolma gibi değerlendiren bakış açısı manevi iyi oluşu azaltabilir (Başar, 2013). Ayrıca, manevi iyi oluşun özellikle zorlu yaşam deneyimleri ve travmalarla baş etmede önemli katkılar sunduğu literatürde tanımlanmaktadır (Restrepo-Madero ve ark, 2016; Uğurluoğlu ve Erdem, 2019). Ölüm gibi henüz yaşanılmamış ama yaşanılması kaçınılmaz olan bir gerçeğin varlığıyla yaşamı sürdürmek zorunda olan bireyin, bu belirsizlikle de maneviyatını güçlü tutarak baş ettiği söylenebilir.

Araştırmada çalışma durumunun manevi iyi oluşu etkileyen bir değişken olduğu, bir işte çalışmanın manevi iyi oluşu artırdığı saptanmıştır. Amirmohamadi ve ark. (2017) kanser hastalarıyla yaptığı çalışmada, çalışan hastaların çalışmayan hastalara göre manevi iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Psikiyatrik bozukluğa sahip bireylerle yapılan başka bir çalışmada bireylerin çalışma hayatı içinde olmaları ile manevi iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Gültekin, 2018). Cerrahi onkoloji hastaları ile yapılan çalışmada ise bir işte çalışan hastaların, çalışmayanlara göre manevi iyi oluşlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Öner, 2021). Ata'nın (2018) onkoloji hastalarıyla gerçekleştirdiği çalışmada da bir işte aktif olarak çalışan hastaların manevi iyi oluş düzeyleri daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Araştırma bulgusunun literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Manevi iyi oluşun bireylerin kendisiyle ve çevresiyle olan bir tür psikolojik ve zihinsel sağlık durumu olduğu düşünüldüğünde, bir işte çalışıyor olmanın hem kişisel doyum sağlaması hem de çevresiyle daha çok etkileşim halinde olmasını sağlayarak bireylerin manevi iyi oluş düzeylerine olumlu katkı sağladığı düşünülebilir. Manevi iyi oluşu yükseltmek için bazı gereksinimler tanımlanmıştır. Bu gereksinimler güven, doğruluk, umut, yaşamın anlamı ve amacını bulma arzusu, iyi ilişkiler kurma, konuşma, yaratıcılık, tecrübe kazanma, teselli,

ritüeller, dua etme ve ibadet etme olarak sıralanmaktadır (Arslan ve Konuk Şener, 2009). Manevi iyi oluşun yaşamın anlam ve amacına yönelik varoluşsal boyutu dini inanıştan bağımsız olarak değerlendirilebilir (Moberg ve Brusek, 1978). Çalışan bireylerde manevi iyi oluşun daha yüksek bulunmasının bireylerin meslek edinme sürecinden sonra bir işte çalışarak hem yaşamında anlam ve amaç edindiği hem de iyi ilişkiler kurma, konuşma, yaratıcılık, tecrübe kazanma gibi manevi ihtiyaçlarını karşılamada çalışma ortamının fırsatlar sunduğu söylenebilir.

Araştırmada yaş arttıkça manevi iyi oluşun da arttığı bulunmuştur. Tate ve Forchheimer'in (2002) çalışmasında ileri yaş grubundaki hastaların manevi iyi oluş puanının genç yaştaakilere göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Bir başka çalışmada benzer şekilde ileri yaştaki hastaların manevi iyi oluşlarının daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. (Peterman, ve ark., 2002). Yetişkin bireylerde yaş ilerledikçe yaşamın doğal akışı içinde gerçekleşen eşin ya da yakın arkadaşların ölümü, emekli olma, rol değişiklikleri, kronik ya da ölümcül hastalıkların tanısını alma gibi durumlar bireylerin stres düzeyini artırmakta ve bu durumlar anksiyete, depresyon gibi ruhsal sorunların yaşanmasına yol açabilmektedir (Klavuz ve Klavuz, 2016). Yaşlılık döneminde yaşanan kayıplarla baş etmede dini ve manevi eğilimler önemli bir yer tutar. Yetişkin bireylerin yaş ilerledikçe yaşadıkları kayıpların yerine duygusal ve manevi boyutta destek sağlamaları yaşama tutunmalarına yardımcı olabilmektedir (Gürsu ve Ay, 2018). Manevi doyumu sağlamak, yaşlılık döneminde oluşan bu değişimlerle ve ortaya çıkan stresle başa çıkmalarında önemli bir katkı sunmaktadır. Bu nedenle bireylerin bu döneme ait zorluklarla başa çıkmasında üstün bir güce sığınması, onunla iletişime geçerek yardım istemesi ve bu süreci atlattırma rehberlik beklemesi maneviyatın etkin bir biçimde kullanıldığını ve bu nedenle yaş ilerledikçe manevi iyi oluşun doğal olarak arttığını gösterebilir.

Ölümcül hastalıklar, stres, travmatik olaylar, kayıplar, afetler, salgınlar gibi yaşam olayları bireylerin manevi iyi oluşunu etkileyerek, manevi ihtiyaçlarını keşfetmesine ya da bu ihtiyaçlarının ortaya çıkmasına neden olabilir (Eğlence ve Şimşek, 2014). Manevi iyi oluşun sağlanmasının yollarından biri manevi bakımdır. Manevi bakım sadece hastaların değil aynı zamanda riskli grupların ve sağlıklı bireylerin anlam ve amaç bulmaları, içindeki buldukları zorlayıcı durumlar ile etkili biçimde baş edebilmelerini sağlayan varoluşsal ve inançlara ilişkin desteklerin sağlanmasıdır. Diğerleri ile etkileşime girme, başkasına yararlı olma, saygı duyma, şefkat gösterme ile oldukça ilgili olan bu kavram bir başkasının ruhuna dokunma/ulaşma çabasıdır (Baird, 2010; Ferrel ve Munevar, 2012; Erişen ve Sivrikaya, 2017). Sağlıklı bireylerin ölüm algısının manevi iyi oluşlarına etkisini değerlendiren bu çalışma ile sağlıklı bireylerin manevi bakım gereksinimlerinin tanımlanması ve sağlığın geliştirilmesine yönelik ruh sağlığı girişimleri içinde maneviyatın da ele alınmasının gerekliliği görülmektedir.

5. Sonuç

Manevi iyi oluş, yaşamı anlamlandırma, geleceğe umutla bakma, güçlükler karşısında dirayetli davranma ve kendine güvenme gibi konularda bireylerin iyi olma düzeylerini tanımlamaktadır. Çalışmada ölümden sonra hayatın varlığına inanmanın, ileri yaşta olmanın ve çalışmanın manevi iyi oluşu artırdığı, ölümü yok olma olarak algılamanın ise manevi iyi oluşu azalttığı saptanmıştır. Bu doğrultuda yetişkin bireylerin ruh sağlığını koruma ve geliştirmede önemli bir yeri olan manevi iyi oluşun ölüme atfedilen anlamlardan etkilendiği söylenebilir. Manevi iyi oluşu etkileyen değişkenlerinin tanımlanması ruhsal bakımın içerisine maneviyatın nasıl ekleneceği ve destekleneceğini göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte manevi bakımla hedeflenen manevi iyi oluşun yükseltilmesi amacına ancak bu kavramı etkileyen durumların bilinmesi ile ulaşılabilir. Koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin ulaştığı grup olan sağlıklı bireylerin manevi iyi oluşlarının yükseltilmesi için bireylerin ölümü algılama ve yorumlama biçimleri üzerinde durulabilir. Ayrıca manevi iyi oluşu yükselten bazı uygulamaların deneysel çalışmalar ile ortaya konulması, konu ile ilgili boylamsal çalışmalar yapılması önerilebilir.

Katkı Oranı Beyanı

Konsept: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Tasarım: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Denetim: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Veri toplama ve/veya işleme: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Veri analizi ve/veya yorumlama: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Kaynak taraması: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Yazma: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Eleştirel inceleme: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50), Gönderim ve revizyon: D.A. (%50) ve H.S.Ö. (%50). Tüm yazarlar makalenin son halini incelemiş ve onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yazarlar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Etik Onay/Hasta Onamı

Bandırma Onyedinci Eylül üniversitesinin Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 08.03.2021 tarih ve 2021-3 sayılı kararı ile araştırmanın etik değerlendirilmesi sonucu uygun bulunmuştur. Veriler Helsinki bildirgesine uygun bir şekilde toplanmıştır.

Finansal Destek

Yazarlar, bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan finansal destek almamışlardır.

Kaynaklar

- Acar H. 2014. Manevi iyi oluş ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. Cumhuriyet Üniv İlh Fak Derg, 18(2): 391-412.
- Amirmohamadi M, Borhani F, Kiani M, Almasi-Hashiani A, Naghavi B. 2017. The correlation between spritüel well being and depression in elderly patients with cancer in Iran. J Family

- Med, 15: 129-96.
- Arslan H, Konuk Şener D. 2009. Stigma, spiritüalite ve konfor kavramlarının Meleis' in kavram geliştirme sürecine göre irdelenmesi. *Maltepe Üniv Hem Bil Sanat Derg*, 2(1): 51-58.
- Ata G. 2018. Onkoloji hastalarında manevi iyiliğin umut ve depresyonla ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniv Sağ Bil Ens, Erzurum, Türkiye, pp. 128.
- Badur S. 2010. Ölüm üzerine tıbbi çeşitlemeler. Ölüm: Bir topografya. *Cogito Derg*, 40: 22-25.
- Baird P. 2010. Spiritual care intervation. *Oxford textbook of palliative nursing*. Oxford Unv Press, New York, US, pp. 546-553.
- Bannink F. 2017. 201 Positive psychology applications: promoting well-being in individuals and communities. WW Norton & Company, New York, US, pp. 45-80.
- Başar DB. 2013. Hayatın anlamı ve ölüm: Albert Camus' den yaşam dersleri. *Hacettepe Üniv Ed Fak Derg*, 30(2): 19-28.
- Cohen J. 1988. Statistical power analysis for the behavioral sciences. 2nd Ed, Erlbaum Hillsdale, Nw Jersey, US, pp. 567.
- Doğan U. 2019. Madde bağımlılarında spiritüel iyi oluş durumlarının umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniv Sağ Bil Ens, Elazığ, Türkiye, pp. 96.
- Eğlence R, Şimşek N. 2014. Hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi. *Acıbadem Üniv Sağ Bil Derg*, (1): 48-53.
- Ekşi H, Kardeş S. 2017. Spiritual well-being: Scale development and validation. *Spiritual Psycholog Couns*, 2(1): 73-88.
- Erdoğdu MY, Özkan M. 2007. Farklı dini inanışlardaki bireylerin ölüm kaygıları ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *J Turgut Ozal Med Cen*, 14(3): 171-179.
- Erişen M, Sivrikaya SK. 2017. Manevi bakım ve hemşirelik. *Gümüşhane Üniv Sağ Bil Derg*, 6(3): 184-190.
- Falkenhain M, Handal PJ. 2003. Religion, death attitudes, and belief in afterlife in the elderly: Untangling the relationships. *J Relig Health*, 42(1): 67-76.
- Ferrell B, Munevar C. 2012. Domain of spiritual care. *Prog Palliat Care*, 20(2): 66-71.
- Gashi F. 2021. Ölüm psikolojisi ve ölüm konusunda dini inancın etkisi. *Rumeli İsl Arş Der*, 4(7): 80-99.
- Gaskin-Wasson AL, Walker KL, Shin LJ, Kaslow NJ. 2018. Spiritual well-being and psychological adjustment: mediated by interpersonal needs. *J Relig Health*, 57(4): 1376-1391.
- Gültekin A. 2018. Psikiyatri hastalarının manevi iyilik düzeyleri ile tedaviye uyumları arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniv Sağ Bil Ens, Malatya, Türkiye, pp. 56.
- Gürsu O, Ay Y. 2018. Din, Manevi iyi oluş ve yaşlılık. *Int J Soc Res*: 11(61): 1176-1190.
- Kavalalı Erdoğan T. 2019. Onkoloji hastalarında yalnızlık ve ölüm algısı ile spiritüel iyilik hali arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniv Sağ Bil Ens, Samsun, Türkiye, pp. 109.
- Klavuz MA, Klavuz E. 2016. Yaşlanma döneminde kayıplarla başa çıkmada manevi danışmanlık hizmetlerinin önemi. In: Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi I Bildirileri, 7-10 Nisan 2016, İstanbul, Türkiye, pp. 17-40.
- Koçanoğlu A. 2005. Personel meanings of death and religiosity as predictors of death anxiety and death fear of university students. Master's thesis, Middle East Technical Unv Soc Sci Ins, Ankara, Türkiye, pp. 2-9.
- Mahdian Z, Ghaffari M. 2016. The mediating role of psychological resilience, and social support on the relationship between spiritual well-being and hope in cancer patients. *J Fund Ment Health*, 18(3): 130-138.
- Moberg DO, Brusek PM. 1978. Spiritual well-being: A neglected subject in quality of life research. *Soc Indic Res*, 5(1): 303-323.
- Öner H. 2012. Cerrahi onkolojik hastalarda spiritüelite ve yaşam kalitesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniv Sağ Bil Ens, Sivas, Türkiye, pp. 3-6.
- Restrepo-Madero E, Trianes-Torres M.V, Muñoz-García A, Alarcón R. 2016. Cultural and religious/spritüel beliefs and the impact on health that fear to death has on gender and age, among a romani minority group from southern Spain. *J Immigr Minor Health*, 2016: 1-6.
- Peterman AH, Fitchett G, Brady MJ, Hernandez L, Cella D. 2002. Measuring spiritual well-being in people with cancer: the functional assessment of chronic illness therapy-Spiritual Well-being Scale (FACIT-Sp). *Ann Behav Med*, 24(1): 49-58.
- Richardson V, Berman S, Piwowski M. 1983. Projective assessment of the relationships between the salience of death, religion, and age among adults in America. *J Gen Psychol*, 109(2): 149-156.
- Roff LL, Butkeviciene R, Klemmack DL. 2002. Death anxiety and religiosity among Lithuanian health and social service professionals. *Death Stud*, 26(9): 731-742.
- Öz HS, Kargın M. 2021. Hemşirelik ve ölümü konuşabilmek üzerine bir derleme. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci*, 13(2): 452-456.
- Şahin M. Hemşirelerde ölüm kaygısı, ölmekte olan hastaya bakım vermeye ilişkin tutumlar ve etkileyen faktörler. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniv Sağ Bil Ens, Aydın, Türkiye, pp. 118.
- Tanhan F. 2007. Ölüm kaygısıyla baş etme eğitiminin ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma düzeyine etkisi. Doktora tezi, Ankara Üniv Sağ Bil Ens, Ankara, Türkiye, pp. 252.
- Tate DG, Forchheimer M. 2002. Quality of life, life satisfaction, and spirituality: Comparing outcomes between rehabilitation and cancer patients. *Am J Phys Med Rehabil*, 81(6): 400-410.
- Uğurluoğlu D, Erdem R. 2019. Travma geçiren bireylerin spiritüel iyi oluşlarının travma sonrası büyümeleri üzerine etkisi. *Dokuz Eylül Unv J Grad Sch Soc Sci*, 21(3): 833-858.
- Westgate CE. 1996. Spiritual wellness and depression. *J Couns Devel*, 75(1): 26-35.
- WHO. 2022. Coronavirus (COVID-19) Dashboard. URL: <https://covid19.who.int/> (erişim tarihi: 21 Mart 2022).
- Yalom ID. 2020. Existential psychotherapy. Hachette, New York, US, pp. 544.